

บทวิจารณ์บทความ

Joseon Kings' Personal Belief in Buddhism and its Political Significance

เขียนโดย Pu Nam Chul

นางสาวปฐมรัตน์ สุขชี่ยามานนท์

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทความเรื่อง Joseon Kings' Personal Belief in Buddhism and its Political Significance ของ Pu Nam Chul (부남출) เป็นบทความที่ตีพิมพ์ใน The Review of Korean Studies ปีที่ ๑๔ เล่มที่ ๑ เดือนมีนาคม ๒๕๕๔ หน้า ๓๕ - ๕๕ บทความนี้เป็นบทความที่ได้รับการสนับสนุนจาก The National Research Foundation of Korea และ Pu Nam Chul ได้นำเสนอบทความนี้ในงาน The 5th World Congress of Korean Studies วันที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๓ ณ มหาวิทยาลัยวัฒนธรรมจีน (Chinese Culture University) ในกรุงไทเป สาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน)

Pu Nam Chul เป็นอาจารย์ของมหาวิทยาลัยยองซัน (Yongsan University) เขาเป็นนักวิชาการที่มีความสนใจเกี่ยวกับแนวคิดทางการเมืองของเกาหลีในสมัยโชซอน ผ่านมิติของศาสนา ไม่ว่าจะเป็น พระพุทธศาสนา คริสตศาสนา และลัทธิขงจื้อ เขาจึงมีผลงานเกี่ยวกับหัวข้อดังกล่าวออกมาไม่ขาดสาย อาทิ บทความเรื่อง Politics and Religion in Korean Political Thought: A Special Consideration on the Confucian Scholar's Political

Evaluation and Rejection to the Buddhism and Catholicism in Chosun Dynasty, บทความเรื่อง A Study on the Political Rejection of Buddhism and Catholicism by the Chosun Confucian Scholars, Chong To-Chun and Lee Hang-Ro, บทความเรื่อง The Structure of Confucian Political System of Jeong Do-jeon and "Zhou-li", บทความเรื่อง Buddhism and Confucianism in King Sejong's State Administration: Tension and Unity between Religion and Politics

บทความเรื่อง Joseon Kings' Personal Belief in Buddhism and its Political Significance มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ได้แก่ ประการแรก ผู้เขียนต้องการอภิปรายข้อโต้แย้งทางทฤษฎีเรื่อง พระพุทธศาสนากับลัทธิขงจื้อ พร้อมทั้งกรณีความเชื่อส่วนพระองค์ในพระพุทธศาสนาของ กษัตริย์แห่งโชซอนและวิถีปฏิบัติของกษัตริย์ สมัยนั้น ประการที่สอง ผู้เขียนมุ่งเน้นศึกษาเรื่องแหล่งที่มาของพระราชอำนาจทางการเมืองกับพระพุทธศาสนาในฐานะบ่อเกิดของชนบทรรมนิยมประเพณี และประการ

สุดท้าย ผู้เขียนต้องการอธิบายนโยบายที่สร้างความกดดันต่อพระพุทธศาสนาและนโยบายที่เป็นมิตรต่อพระพุทธศาสนาของกษัตริย์เพื่อประโยชน์ทางการเมือง บทความนี้ประกอบด้วยเนื้อหาทั้งหมด ๕ ส่วน ได้แก่

๑. ความนำ
๒. การแก้ต่างทางทฤษฎีเรื่องพระพุทธศาสนาของกษัตริย์สมัยโชซอน
 - ๒.๑ การขาดการโต้แย้งทางทฤษฎีระหว่างการเมืองแบบขงจื้อกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา
 - ๒.๒ พระพุทธศาสนาในฐานะประเพณีสืบทอด
๓. พระราชอำนาจทางการเมืองของกษัตริย์สมัยโชซอนกับพระพุทธศาสนา: พระพุทธศาสนาในฐานะบ่อเกิดของขนบธรรมเนียมประเพณี
 - ๓.๑ คำพยากรณ์ของพระสงฆ์: กษัตริย์แท้ใจจะได้ขึ้นครองบัลลังก์
 - ๓.๒ การสวดมนต์ ๑๐๐ วันของกษัตริย์แท้ใจกับการเป็นผู้สถาปนาราชวงศ์ใหม่
๔. ความเชื่อส่วนพระองค์ในพระพุทธศาสนากับพระปรีชาสามารถของกษัตริย์: การใช้ประโยชน์ทางการเมืองเรื่องพระพุทธศาสนา
๕. สรุป

เนื้อหาของบทความนี้กล่าวถึงการเมืองการปกครองสมัยโชซอนในช่วงปีคริสต์ศักราช ๑๓๙๒ ถึง ๑๙๑๐ ว่า ราชวงศ์โช

ซอนถือว่าลัทธิขงจื้อเป็นอุดมการณ์ของรัฐอย่างเป็นทางการ แต่ทว่ากษัตริย์หลายพระองค์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงต้นของสมัยโชซอนก็ทรงมีความเชื่อส่วนพระองค์ในพระพุทธศาสนา ซึ่งลัทธิขงจื้อได้วิจารณ์ความเชื่อและวิถีปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาของกษัตริย์สมัยโชซอนว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาสำหรับการเป็นผู้นำของรัฐแบบขงจื้อ ในทางทฤษฎีแล้วลัทธิขงจื้อไม่ใช่ศาสนา ในขณะที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือและนำคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน กษัตริย์สมัยโชซอนผู้มีความเชื่อส่วนพระองค์ในพระพุทธศาสนาได้ทรงเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นบ่อเกิดของขนบธรรมเนียมประเพณี และเห็นความจำเป็นของพระพุทธศาสนาที่จะต้องคงอยู่ในอาณาจักรเพื่อช่วยเสริมสร้างความแข็งแกร่งทางการเมืองให้แก่ราชวงศ์โชซอน ดังนั้น แม้บรรดากษัตริย์สมัยโชซอนจะตกอยู่ภายใต้ความกดดันของลัทธิขงจื้อ แต่กษัตริย์หลายพระองค์ก็ทรงใช้ประโยชน์ทางการเมืองเรื่องพระพุทธศาสนา โดยทรงดำเนินนโยบายที่เป็นมิตรต่อพระพุทธศาสนาเพื่อผูกใจประชาชนเอาไว้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อความเป็นปึกแผ่นของอาณาจักรโชซอนในที่สุด

ข้าพเจ้าสนใจจะวิจารณ์บทความนี้เนื่องจากบทความนี้มีเนื้อหาที่ให้มุมมองแก่ข้าพเจ้าเพิ่มขึ้นสำหรับสถานการณ์ของพระพุทธศาสนาในเกาหลีสมัยโชซอน ซึ่งตามประวัติศาสตร์ของเกาหลีมักจะกล่าวแต่เพียงว่าเป็นห้วงเวลาอันตกต่ำของพระพุทธศาสนา อันเนื่องมาจากการกดดันของลัทธิขงจื้อที่ส่งผ่านมาจากนโยบายทางการเมืองการ

ปกครอง อีกทั้งบทความนี้ยังทำให้ข้าพเจ้าตระหนักถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ยังคงมีต่อสังคม การเมืองการปกครอง และความเป็นปึกแผ่นของราชอาณาจักรโชซอนจากพระปรีชาสามารถทางการปกครองของกษัตริย์สมัยนั้น

ข้าพเจ้าเห็นว่าบทความเรื่อง Joseon Kings' Personal Belief in Buddhism and its Political Significance ปรากฏจุดเด่นหลายประการ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

เรื่องความน่าสนใจของบทความบทความนี้เป็นบทความที่นำเสนอสถานการณ์ของพระพุทธศาสนาสมัยโชซอนในมุมมองที่แตกต่างไปจากบรรดางานเขียนทางวิชาการที่ตีพิมพ์ออกมา อาทิ งานเขียนเรื่อง Buddhism undergoes Hardships: Buddhism in the Chosŏn Dynasty ของ Kwon Kee-jong^๑ งานเขียนเรื่อง Buddhism in the Early of Joseon Dynasty และเรื่อง Buddhism in the Middle Period of Joseon ของ Chung Byung-jo^๒ งานเขียนเรื่อง Joseon 1. The First Half: Transition

^๑Kwon, Kee-jong, "Buddhism undergoes Hardships: Buddhism in the Chosŏn Dynasty", **The History and Culture of Buddhism in Korea**, The Korean Buddhist Research Institute (ed), (Seoul: Dongkuk University Press, 1993): 169-218.

^๒Chung, Byung-jo, **History of Korean Buddhism**, (Seoul: Jimoondang, 2007), p. 139-164.

from Buddhism to Confucianism and the Persecution of Buddhism ของ Kim Yong-tae^๓ ข้าพเจ้ามีความเห็นสอดคล้องกับผู้เขียนที่ว่างานวิชาการส่วนใหญ่มักจะมุ่งเน้นบรรยายการกระทำของกษัตริย์โชซอนต่อพระพุทธศาสนาในภาวะที่พระพุทธศาสนาถูกกดดันจากลัทธิขงจื้อ ซึ่งส่งผลกระทบต่อพระพุทธศาสนา และทำให้ผู้นับถือพระพุทธศาสนาต้องได้รับผลกระทบจากนโยบายของผู้มีอำนาจปกครองบ้านเมือง Pu Nam Chul ในฐานะนักวิชาการผู้สนใจด้านการเมืองจึงนำเสนอพระปรีชาสามารถทางการเมืองของกษัตริย์โชซอนในการการบูรณาการความคิดเห็นที่แตกต่างกันให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมโชซอน ผู้เขียนบทความนี้พยายามเดินเรื่องให้ผู้อ่านได้เห็นถึง "กัณ" ของกษัตริย์ในการบริหารจัดการบ้านเมืองในสถานการณ์ที่จะต้องเหยียบเรือสองแคมเพื่อประคองทั้งตัวเรือและตัวผู้เหยียบเรือไปให้ถึงฝั่งอย่างปลอดภัย ยิ่งไปกว่านั้น ผู้เขียนยังพยายามชี้ให้ผู้อ่านตระหนักถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ยังคงมีอยู่ในสมัยนั้น เนื่องจากพระพุทธศาสนายังคงเป็นศาสนาที่ได้รับความนิยมมากที่สุดจากประชาชน และกษัตริย์หลายพระองค์ก็ทรงเป็นพุทธศาสนิกชน แต่พระองค์ก็ทรงจำเป็นต้องรับฟังความคิดเห็นจากฝ่ายลัทธิขงจื้อที่ทรงอิทธิพลต่อราชสำนักโชซอน ทั้งที่บุคลากรฝ่าย

^๓Kim, Yong-tae, **Glocal History of Korean Buddhism**, (Seoul: Dongkuk University Press, 2014), p. 103-116.

นี้มีจำนวนน้อยกว่าพุทธศาสนิกชนในอาณาจักรโชซอน

อนึ่ง การเดินเรื่องของบทความก็มีการนำเสนอการโต้แย้งทฤษฎีระหว่างการเมืองแบบลัทธิขงจื้อกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน เพื่อชี้ให้เห็นว่าลัทธิขงจื้อไม่ใช่ศาสนา จึงไม่สามารถทดแทนบทบาทด้านศาสนาแทนพระพุทธศาสนาได้ ซึ่งเมื่อพิจารณาจากความต้องการส่วนลึกในจิตใจของมนุษย์แล้ว ไม่ว่าจะมนุษย์นั้นจะเป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินหรือแม้แต่เป็นกษัตริย์ต่างก็ต้องการศาสนาเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติและเป็นหลักยึดเหนี่ยวด้านจิตใจ เมื่อผู้เขียนได้อภิปรายให้เห็นถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาแล้วก็ค่อย ๆ เชื่อมโยงพระราชอำนาจทางการเมืองของกษัตริย์กับพระพุทธศาสนาว่า พระพุทธศาสนามีความสำคัญในฐานะที่เป็นบ่อเกิดแห่งขนบธรรมเนียมประเพณี และพระพุทธศาสนายังถือว่าเป็นมรดกตกทอดที่บรรพบุรุษมอบให้ซึ่งกษัตริย์โชซอนสามารถใช้ประเด็นนี้มาสร้างประโยชน์ทางการเมืองให้แก่พระองค์เอง และเพื่อเสริมสร้างความเป็นปึกแผ่นของอาณาจักรโชซอนไปด้วยในขณะเดียวกัน

ยิ่งไปกว่านั้น การยกตัวอย่างเพื่อใช้สนับสนุนเนื้อหาและความน่าเชื่อถือในบทความมักจะนำข้อมูลมาจากบันทึกประวัติศาสตร์สมัยโชซอน (The Annals of the Joseon Dynasty หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า The True Record of the Joseon Dynasty) โดยผู้อ่านสามารถสังเกตได้ว่า ข้อมูลอ้างอิงถึงนั้นมาจากบันทึกประวัติศาสตร์ก็จะมีคำว่า Sillok (실록 ประกอบอยู่ด้วย เช่น Taejo Sillok เป็นบันทึกประวัติศาสตร์ในรัช

สมัยกษัตริย์แทโจ ถ้าเป็น Sejong Sillok ก็จะเป็นบันทึกประวัติศาสตร์ในรัชสมัยกษัตริย์เซจง ซึ่งข้อมูลที่มาจากบันทึกประวัติศาสตร์สมัยโชซอนเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมให้บทความนี้มีความน่าเชื่อถือและมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

ส่วนเรื่องการอ้างอิงนั้น ภาพรวมของการอ้างอิงมีความถูกต้องตามหลักวิชาการ แหล่งข้อมูลที่ใช้อ้างอิงมีทั้งหนังสือ บทความบันทึกประวัติศาสตร์สมัยโชซอน และสื่อออนไลน์ และปริมาณการอ้างอิงของเชิงอรรถและของบรรณานุกรมสมน้ำสมเนื้อกับเนื้อหาที่นำเสนอ

สำหรับเรื่องภาษาที่ใช้เขียนนั้น ภาษาอังกฤษที่ใช้ในการนำเสนอบทความนี้เป็นภาษาวิชาการที่อ่านเข้าใจง่าย ชวนให้น่าติดตามอ่านจนจบบทความ เนื่องจากบทความนี้ได้รับการนำเสนอในงานประชุมทางวิชาการที่ประเทศที่ใช้ภาษาจีน การนำภาษาจีนมาใส่ที่ชื่อเฉพาะทำได้เหมาะสม ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสาร อย่างไรก็ตาม หากสามารถเพิ่มภาษาเกาหลีในชื่อเฉพาะด้วยก็จะช่วยให้การสื่อสารชัดเจนยิ่งขึ้น และยังช่วยเพิ่มช่องทางในการค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติมให้แก่ผู้อ่านที่สนใจด้านเกาหลีศึกษาอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้าเห็นว่าบทความฉบับนี้ยังมีประเด็นที่ควรปรับปรุงเพื่อความถูกต้องและความเข้าใจที่ตรงกันอันจะทำให้บทความมีความน่าเชื่อถือทางวิชาการมากขึ้น ดังจะกล่าวต่อไปนี้ ประเด็นแรก เรื่องความสอดคล้องระหว่างเนื้อหากับเชิงอรรถที่อ้างอิงดังที่ปรากฏในหน้า ๔๐ ซึ่งเริ่มต้นกล่าวถึงปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์โชซอนคือ กษัตริย์แทโจ (EHE/ Taejo) ว่า แม้

พระองค์จะทรงใช้ลัทธิขงจื้อมาเป็นเครื่องมือทางการเมืองในการตั้งราชวงศ์ขึ้นใหม่ แต่พระองค์ก็ยังทรงนับถือพระพุทธศาสนา ทรงแต่งตั้งพระสงฆ์เป็นพระอาจารย์ประจำราชสำนัก เสด็จพระราชดำเนินไปวัดเพื่อสดับพระธรรมเทศนาจากพระสงฆ์ผู้เป็นที่ปรึกษาของพระองค์ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้พระสงฆ์จัดงานสมโภชการสร้างเจดีย์ห้าชั้นที่วัดยอนบก (연복사) พระราชทานอภัยโทษให้แก่ นักโทษคดีลหุโทษและทรงถวายอาหารแก่พระสงฆ์ ๑,๕๐๐ รูปเพื่อทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในวันเฉลิมพระชนมพรรษา อีกทั้งยังทรงจัดพระราชพิธีรำลึกถึงบรรพบุรุษที่วัดช็อกวัง (석강사) ซึ่งเป็นวัดที่พระองค์สืบทิวาจะได้เป็นกษัตริย์แห่งราชวงศ์ใหม่ จากนั้นก็มีประโยคในบรรพทศที่ ๑๘ และ ๑๙ ว่า “As for Buddhism, King Taejo tried to maintain the same policy as before.”¹⁰ ซึ่งข้อความในประโยคนี้จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจว่าเนื้อหายังคงกล่าวถึงกษัตริย์แทโจ (Taejo) อยู่ หากแต่เมื่อผู้อ่านตามลงมาดูที่เชิงอรรถลำดับที่ ๑๐ กลับกล่าวถึงกษัตริย์แทจง (태종/Taejong) กษัตริย์พระองค์ที่ ๓ แห่งราชวงศ์โชซอนว่า เป็นที่รู้กันดีว่ากษัตริย์แทจงทรงมีนโยบายกีดกันพระพุทธศาสนา ทรงปิดวัดหลายแห่งและทรงยึดที่ดินรวมถึงแรงงานของวัดกลับคืนไป แต่อย่างไรก็ตาม พระองค์ก็ทรงแต่งตั้งพระสงฆ์เป็นพระอาจารย์ถวายความรู้แด่ต้องคร้ชทายาท จึงน่าจะเป็นไปได้ว่าพระนามของกษัตริย์ที่ผู้เขียนบทความต้องการจะกล่าวถึงในประโยค “As for Buddhism, King Taejo tried to maintain the same policy as before.”¹⁰ ของบรรพทศที่ ๑๘ และ ๑๙ ควรจะเป็นกษัตริย์แทจง (King

Taejong) มิใช่กษัตริย์แทโจ (King Taejo) เพื่อผู้เขียนจะได้นำเสนอเนื้อหาที่ต้องการจะสื่อสารว่า กษัตริย์แทจง (King Taejong) ซึ่งเป็นกษัตริย์ในรัชกาลต่อ ๆ มากี่ยังทรงพยายามรักษานโยบายเดิมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาดังที่ปฐมกษัตริย์แทโจ (King Taejo) ทรงเคยปฏิบัติ หากเป็นไปได้ตามข้อสันนิษฐานของข้าพเจ้า ข้อความในประโยคนี้จึงควรจะแก้ไขเป็น “As for Buddhism, King Taejong tried to maintain the same policy as before.”¹⁰ เพื่อความสอดคล้องกับเนื้อความในเชิงอรรถที่อ้างอิงมา

ประเด็นถัดมา เรื่องการยกตัวอย่างที่ไม่สอดคล้องกับหัวข้อดังปรากฏในหน้า ๔๑ ที่เนื้อหามุ่งจะกล่าวถึงพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นประเพณีสืบทอดว่า บรรดากษัตริย์แห่งโชซอนจะระมัดระวังมากเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงประเพณีที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา เนื่องจากประเพณีทั้งหลายถือว่าเป็นมรดกสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ดังนั้น การที่จะเปลี่ยนแปลงประเพณีปฏิบัติย่อมถือว่าเป็นการทำทลายพระราชอำนาจของกษัตริย์องค์ก่อน ๆ อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงประเพณีปฏิบัติบ่อย ๆ ย่อมจะส่งผลให้พระราชอำนาจกษัตริย์อ่อนแอลง กษัตริย์แห่งโชซอนจึงมีแนวโน้มที่จะรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่ได้รับตกทอดมาจากบรรพบุรุษไว้ แน่นนอนที่สุดว่าพระพุทธศาสนาก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ได้รับตกทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งบรรดากษัตริย์โชซอนก็จะต้องรักษาพระพุทธศาสนาไว้เช่นกัน ในหัวข้อดังกล่าวได้ยกตัวอย่าง ๒ เรื่อง ตัวอย่างแรกเป็นเรื่องกษัตริย์มุนจง (문종) ทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาว่า

พระองค์จะไม่ทรงเปลี่ยนแปลงนโยบายต่อพระพุทธศาสนาอย่างฉับพลันทันที เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ประชาชนศรัทธานับถือมาเป็นเวลานาน ซึ่งผู้เขียนยกตัวอย่างได้ตรงประเด็นที่ต้องการนำเสนอ แต่ทว่าตัวอย่างที่สองนั้นกลับยกตัวอย่างเรื่องของลัทธิเต๋า ซึ่งไม่สอดคล้องกับประเด็นที่ตั้งเป็นหัวข้อว่าเป็นเรื่องของพระพุทธศาสนา โดยบทความนี้ได้ยกตัวอย่างเรื่องกษัตริย์จุงจง (중종) ว่า พระองค์ทรงปฏิเสธที่จะรื้อทำลายวัดของลัทธิเต๋า (National Taoist Temple) โดยพระองค์ทรงมีพระราชวินิจฉัยว่าสถานที่ดังกล่าวได้รับการบันทึกไว้ในประมวลกฎหมายของชาติ จึงไม่ควรจะเปลี่ยนแปลงกันโดยง่าย ข้าพเจ้ามีความเห็นแตกต่างไปจากผู้เขียนในประเด็นนี้ว่า ลัทธิเต๋าไม่ใช่พระพุทธศาสนา จึงไม่ควรนำมาแยกเป็นตัวอย่างในบทความให้ผู้อ่านที่ไม่มีความรู้พื้นฐานด้านศาสนาเกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนไปจากที่ควรจะเป็น

ประเด็นสุดท้าย เรื่องความถูกต้องของพระนามของพระราชชนนีของกษัตริย์มยองจง (중종) กษัตริย์พระองค์ที่ ๑๓ แห่งอาณาจักรโชซอน มีการพิมพ์พระนามของพระราชชนนีในหน้าที่ ๕๐ บรรทัดที่ ๒๑ ว่า Mungjeong แต่ทว่าในหน้าเดียวกันบรรทัดที่ ๒๘ บรรทัดที่ ๓๐ และในหน้าที่ ๕๑ บรรทัดที่ ๔ กลับพิมพ์ว่า Munjeong จากการค้นคว้าข้อมูลพบว่าพระนามของพระราชชนนีของกษัตริย์มยองจงที่ถูกต้องควรจะเป็นพระราชชนนีมุนจอง (문정왕후/Munjeong) จึงเป็นไปได้ว่าการพิมพ์พระนามของพระราชชนนีในหน้าที่ ๕๐ บรรทัดที่ ๒๑ ว่า Mungjeong น่าจะเกิดจากความผิดพลาดในการพิมพ์ที่ใส่

อักษร g เกินมาหนึ่งตัวนั่นเอง อนึ่ง ปัญหาการพิมพ์ตัวสะกดโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระนามของกษัตริย์ยังปรากฏในหน้า ๔๑ โดยบรรทัดที่ ๑๐ พิมพ์ว่า King Mungjong ในขณะที่พระนามของกษัตริย์มุนจงในบรรทัดที่ ๑๔ พิมพ์ว่า Munjong จากการค้นคว้าข้อมูลพบว่าพระนามของกษัตริย์มุนจง (중종) ที่ถูกต้องควรจะสะกดว่า Munjong ซึ่งน่าจะเกิดจากความผิดพลาดในการพิมพ์ที่ใส่อักษร g เกินมาหนึ่งตัวอีกเช่นกัน

สรุปได้ว่าบทความเรื่อง Joseon Kings' Personal Belief in Buddhism and its Political Significance เป็นบทความที่มีความน่าสนใจเนื่องจากผู้เขียนพยายามนำมุมมองทางการเมืองมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์โชซอนกับพระพุทธศาสนา ลักษณะเนื้อหาที่น่าสนใจอีกสามารถึงจุดให้ผู้อ่านอยากศึกษาค้นคว้า อีกทั้งผู้เขียนยังใช้ภาษาที่อ่านเข้าใจง่าย แม้จะมีประเด็นที่ผู้เขียนมองต่างมุมไปบ้างเรื่องการยกตัวอย่างลัทธิเต๋า แต่ก็มิได้ทำให้บทความนี้ขาดเสน่ห์ไปแต่อย่างใด ตรงกันข้ามประเด็นนี้กลับสะท้อนให้ผู้อ่านได้ฝึกคิดและใช้ความระมัดระวังในการรับสารมากขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น คุณค่าของบทความนี้มีใช่เป็นแค่เพียงบทความที่ให้คำตอบเรื่องสถานการณ์ของพระพุทธศาสนาในสมัยโชซอนเพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่บทความนี้ยังเป็นบทความที่แอบตั้งคำถามเรื่องสถานการณ์ของพระพุทธศาสนาในสมัยปัจจุบันของเกาหลีได้อีกด้วย

บรรณานุกรม

- Chung, Byung-jo. **History of Korean Buddhism**. Seoul: Jimoondang, 2007.
- Pu, Nam Chul. “Joseon Kings’ Personal Belief in Buddhism and its Political Significance”, **The Review of Korean Studies**. Vol. 14. No. 1. (March 2011): 35-55.
- Kim, Yong-tae. **Glocal History of Korean Buddhism**. Seoul: Dongkuk University Press, 2014.
- Kwon, Kee-jong. “Buddhism undergoes Hardships: Buddhism in the Chosŏn Dynasty”. In **The History and Culture of Buddhism in Korea**. The Korean Buddhist Research Institute (ed). Seoul: Dongkuk University Press, 1993.

